

7. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 504:33

І.А. ДУБОВІЧ¹

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ І СУМІЖНИХ ДЕРЖАВ

Розглянуто сучасні еколого-економічні проблеми транскордонного співробітництва України і суміжних країн. Проаналізовано теоретико-методологічні та практичні основи, спрямовані на реалізацію екологізації економіки та сталого розвитку в прикордонних регіонах України і суміжних країн. Розглянуто важливість і актуальність побудови ефективного транскордонного еколого-економічного співробітництва в Україні. Акцентовано на тому, що в найближчому майбутньому на прилеглих до кордону територіях України і суміжних держав небезпечні тенденції у сфері деградації екологічної системи будуть поглиблюватись. Зазначено, що перехід до сталого розвитку в прикордонних регіонах України та сусідніх країн неможливий без екологізації економіки та екологізації освіти з метою підготовки фахівців для сталого розвитку.

Ключові слова: екологізація економіки, транскордонна екологізація економіки, прикордонні території, транскордонне співробітництво, сталий розвиток, європейська інтеграція

Вступ. На сьогодні, коли державна політика України спрямована на європейську інтеграцію та децентралізацію влади, а транскордонне співробітництво є одним із важливих засобів в євроінтеграційному процесі та децентралізації влади й основним механізмом практичного впровадження європейських стандартів, забезпечення належного транскордонного еколого-економічного співробітництва є особливо актуальним.

Актуальність транскордонного еколого-економічного співробітництва України обґрунтували науковці, представники громадських організацій та політики під час Парламентських слухань на тему «Транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних процесів України» (від 8 червня 2016 р.), де наголошено, що «транскордонне співробітництво у різних формах міжтериторіальної співпраці є не лише ефективним чинником міжнародної діяльності України, а й важливим інструментом розвитку регіонів, міст і територіальних громад, насамперед тих, що межують із сусідніми країнами або мають усталені відносини з територіальними партнерами в інших країнах» [8].

Транскордонне еколого-економічне співробітництво є інструментом, покликаним сприяти розвитку й розширенню міждержавної співпраці й охоплює низку поставлених цілей, спрямованих на реалі-

зацію екологізації економіки та концепції сталого розвитку.

Мета роботи полягає у розробленні теоретико-методологічної та практичної основи реалізації екологізації економіки і сталого розвитку в прикордонних регіонах України і суміжних країн.

Методологія. Проблеми екологізації економіки висвітлено у наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених [1, 2, 6, 9, 11, 12 та ін.]. Поряд з цим, для налагодження ефективного транскордонного еколого-економічного співробітництва, на цей час відсутня належна теоретико-методологічна та практична основа реалізації концепції сталого розвитку в прикордонних регіонах України та сусідніх країн.

Теоретико-методологічною основою роботи є фундаментальні положення екологічної економіки, економічної теорії, екологічної політики та екологічного права. Використано загальнонаукові методи, зокрема: аналізу, синтезу та логічного узагальнення; індукції та дедукції; порівняльний аналіз.

Результати досліджень. У нинішніх умовах євроінтеграційного процесу України дедалі частіше постає питання розвитку транскордонного співро-

¹ ДУБОВІЧ Іон Андрійович – член-кореспондент Лісівничої академії наук України, кандидат географічних наук, спеціаліст з міжнародного права, доцент, завідувач кафедри екологічної економіки, Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна. Тел.: +38-097-215-78-78. E-mail: iondubovici@ukr.net

бітництва у сфері раціонального використання природних ресурсів, охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку.

Враховуючи те, що ЄС ставить жорсткі еколого-економічні вимоги до держав, які бажають вступити до його складу, Україна повинна застосовувати такі форми транскордонної співпраці з країнами ЄС, які б допомогли їй приводити власну еколого-економічну систему у відповідність до європейських стандартів і сприяли майбутньому входженню України у повноправні члени ЄС. З науково обґрунтованих рекомендацій випливає, що важливим етапом європейської інтеграції України має бути розвиток транскордонного еколого-економічного співробітництва на рівні областей та єврорегіонів. У Європі налічується понад 150 єврорегіонів та подібних до них форм транскордонного співробітництва.

В Україні на її прикордонних територіях діє шість єврорегіонів (Карпати, Верхній Прут, Нижній Дунай, Дніпро, Буг і Слобожанщина). *Єврорегіон* – це організаційна форма співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво [5]. За своєю суттю термін «*транскордонне співробітництво*» означає спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством [5].

Ефективне транскордонне співробітництво, яке відповідало б умовам євроінтеграційних процесів, можливе лише на основі детального еколого-економічного вивчення прикордонних територій суміжних країн та розроблення програм дій, спрямованих на поетапний перехід до сталого розвитку. Основні еколого-економічні проблеми, які набули особливої актуальності й потребують нагального вирішення на регіональному транскордонному рівні України – це прогресуюча деградація природного довкілля, виснаження природних ресурсів та екологічна безпека.

Сьогодні можна виокремити чимало гострих еколого-економічних проблем у прикордонних областях України і суміжних країн. Останнім часом частішають випадки, коли із сусідніх держав, зокрема Російської Федерації, через стічні води, атмосферне повітря, перевезення тощо в Україну потрапляють різні токсичні відходи. Інша серйозна екологічна проблема виникла внаслідок підтоплення шахт та інших еколого-економічних правопорушень на Донбасі, що може призвести до екологічної катастрофи. Екологічні проблеми також виникли внаслідок видобування піску та крейди в Білоруському (прикордонному з Україною) регіоні (на Хотиславському кар'єрі), що може стати причиною зневоднення Шацьких озер й, відповідно, порушення екосистеми в регіоні.

Основні проблеми транскордонного еколого-економічного співробітництва між Україною і су-

сідніми країнами пов'язані з недостатнім розумінням у суспільстві пріоритетів щодо збереження природного довкілля та переваг сталого розвитку.

Враховуючи те, що в найближчому майбутньому на прилеглих до кордону територіях України і суміжних країн небезпечні тенденції у сфері деградації екологічної системи будуть поглиблюватись, то потрібно перейти до нової, більш ефективної еколого-економічної системи. Вирішення наявних екологічних проблем можливе, зокрема, в умовах належного транскордонного еколого-економічного співробітництва, спрямованого на реалізацію екологізації економіки та сталого розвитку.

Варто зазначити, що проблеми екологізації економіки у прикордонних регіонах України залишені поза увагою вищих ешелонів державної влади, хоча у підписаних угодах між Україною та державами-сусідами (наприклад, статті 290, 292, 296, 338, 360, 362, 363, 364, 379, 411, 414 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом) наголошено на нагальній потребі боротьби з локальним, транскордонним та регіональним забрудненням довкілля тощо [10].

Ці та інші еколого-економічні проблеми, що набули важливого міжнародного транскордонного значення, вимагають об'єднання міжнародних зусиль для проведення комплексних еколого-економічних досліджень у прилеглих до кордону регіонах України і суміжних країнах. За умов належної підтримки і координації України й сусідніх держав, транскордонне еколого-економічне співробітництво може відігравати важливу роль в євроінтеграційних процесах України.

Сьогодні Україна докладає чимало екологічних, економічних та правових зусиль для налагодження ефективної транскордонної еколого-економічної співпраці з сусідніми країнами. Про це свідчить проведення низки міжнародних симпозіумів, конференцій, семінарів та круглих столів, підписання міжнародних конвенцій, які регулюють транскордонне еколого-економічне співробітництво, прийняття Закону України «Про транскордонне співробітництво» (від 24.06.2004 р. №1861-IV) [5] та Постанови Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних процесів України»» (від 21.09.2016 р. №1537-VIII) [8] та ін.

Поряд з цим, сьогодні відсутня відповідна теоретико-методологічна та практична основа, яка забезпечила б охорону довкілля, раціональне використання природних ресурсів, екологічну безпеку та практичну реалізацію концепції сталого розвитку в прилеглих до кордону територій України і суміжних країн, не розроблено чіткого еколого-економічного плану дій і механізму юридичної відповідальності, який передбачав би виконання фізичними та юридичними особами обов'язку щодо компенсації шкоди, заподіяної власникам чи користувачам природних ресурсів суміжних держав. На сьогодні відсутні відповідні економіко-правові механізми забезпечення умов для запобігання і ліквідації еколого-небезпечних ситуацій та проведення екологічних експертиз на розташованих у прикордонних облас-

тях об'єктах, які негативно впливають або можуть впливати на довкілля та здоров'я людей. Також відсутні ефективні економіко-правові механізми вчасного й об'єктивного забезпечення населення екологічною інформацією про якість природного довкілля та умови соціально-економічного розвитку в прикордонних регіонах суміжних країн.

Значимо, що розроблені Програми дій у країнах ЄС, які реалізуються відповідно до умов концепції сталого розвитку, дали змогу досягти значних успіхів на шляху забезпечення збалансованості соціальних, екологічних та економічних чинників.

Отже, беручи до уваги досвід країн ЄС щодо поступового переходу до сталого розвитку та науково обгрунтовані пропозиції щодо транскордонного еколого-економічного співробітництва, а також враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку України, потрібно розробити належну теоретико-методологічну основу, чітку стратегію транскордонного співробітництва, які відповідали б принципам екологічної економіки та концепції сталого розвитку, були максимально зорієнтованими на задоволення потреб та інтересів нинішнього і майбутніх поколінь.

Як показує досвід більшості європейських регіонів, вирівнювання дисбалансу розвитку між прикордонними областями України і країнами Європейського Союзу полягає, насамперед, в активному транскордонному еколого-економічному співробітництві, який відповідав би встановленим цілям сталого розвитку.

Вважаємо, що забезпечити умови переходу до сталого розвитку в прикордонних регіонах держав-сусідів можливо лише шляхом екологізації економіки та екологізації освіти з метою підготовки фахівців для сталого розвитку. В Україні необхідність і передумови щодо екологізації економіки, екологізації освіти з метою підготовки фахівців для сталого розвитку відображено у низці нормативно-правових актів: Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (від 26.06.1991 р.); Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» (від 21.12.2010 р.); Указ Президента України Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (від 12 січня 2015 року); Підсумковий документ Конференції ООН зі сталого розвитку («Ріо+20») «Майбутнє, якого ми хочемо» (Ріо-де-Жанейро, 13-22 червня 2012); Добровільні зобов'язання України на саміті «Ріо+20» щодо екологізації освіти (Ріо-де-Жанейро, 13-22 червня 2012); Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (від 25 червня 2013); Порядок денний для сталого розвитку до 2030 року (Нью-Йорк, 25 вересня 2015); Рамки дій «Освіта-2030» (ЮНЕСКО, 05 листопада 2015); Рішення колегії Міністерства освіти і науки України «Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку» (від 27 листопада 2015) та інші [4].

Ефективне транскордонне еколого-економічне співробітництво дає змогу вирішити чимало існуючих еколого-економічних міждержавних проблем, створити атмосферу взаємної довіри і поваги між

сусідніми державами, забезпечити активне освітньо-наукове міжнародне еколого-економічне співробітництво, сприяти підвищенню екологічного виховання населення та реалізацію екологізації економіки і сталого розвитку в прикордонних регіонах України і суміжних держав тощо.

Висновки. Для запровадження плану дій, спрямованих на забезпечення реалізації екологізації економіки та концепції сталого розвитку на прикордонних територіях суміжних держав, потрібно розробити відповідну теоретико-методологічну базу.

Основні еколого-економічні та правові проблеми транскордонного співробітництва між Україною і суміжними країнами пов'язані з недостатнім розумінням у суспільстві пріоритетів щодо збереження природного довкілля та переваг сталого розвитку.

Перехід до сталого розвитку в прикордонних регіонах України і сусідніх держав неможливий без екологізації економіки та екологізації освіти з метою підготовки фахівців для сталого розвитку. Основними передумовами екологізації економіки і сталого розвитку в Україні є міжнародні угоди, закони України, державна політика щодо євроінтеграції України та ін.

На сьогодні не розроблено чіткого еколого-економічного плану дій і механізму юридичної відповідальності, який передбачав би виконання фізичними та юридичними особами обов'язку щодо компенсації шкоди, заподіяної власникам чи користувачам природних ресурсів сусідніх держав та ін.

Вирішити сучасні еколого-економічні проблеми на транскордонному рівні України та сусідніх держав можливо лише на основі детального еколого-економічного вивчення прикордонних територій суміжних країн та розроблення програм дій, спрямованих на поетапний перехід до сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Гринів Л.С.** Екологічна економіка: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Гринів Л.С. – Львів: Магнолія 2006, 2010. – 358 с.
2. **Дейлі Г.** Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку: пер. з англ. / Герман Дейлі. – К.: Інтелсфера, 2002. – 312 с.
3. **Дубовіч І.А.** Екологізація освіти та економіки – шлях до практичної реалізації концепції сталого розвитку в Україні / І.А. Дубовіч // Наук. праці Лісівничої академії наук України: зб. наук. праць. – 2015. – Вип. 13. – С. 155-159.
4. **Дубовіч І.А.** Транскордонна екологізація економіки – шлях до практичної реалізації концепції сталого розвитку в євроінтеграційному процесі України / І.А. Дубовіч // Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2016: колективна монографія / Андерсон В.М., Балджи М.Д., Баркан В.І. [та ін.] / за наук. ред. проф. Хлобистова Є.В. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. – С. 103-112.

5. Закон України «Про транскордонне співробітництво» (від 24.06.2004 р.) [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.

6. Мельник Л.Г. Екологічна економіка: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] – Вид. 2-ге, [перероб. і доп.] / Мельник Л.Г. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 348 с.

7. Парламентські слухання. Транскордонне співробітництво [Електронний ресурс]. – Доступний з <https://www.youtube.com/watch?v=mgrxoTKEEeA>.

8. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних процесів України”» (від 21 вересня 2016 року №1537-VIII) [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.golos.com.ua/article/277187>.

9. Туниця Ю.Ю. Екологічна економіка і ринок: подолання суперечностей: моногр. / Туниця Ю.Ю. – К. : Знання, 2006. – 314 с.

10. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Доступний з http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

11. Costanza R. Goals, Agenda and Policy Recommendations for Ecological Economics / Costanza R., Daly H.E., Bartholomew J.A. / edited by Robert Costanza // Ecological Economics: the science and management of sustainability. – New York, Columbia University Press. – 1991. – P. 1-21.

12. Daly H.E. Ecological Economics: Principles and Applications / Daly H.E., Farley J. – Island Press, 2003. – 428 p.

И.А. Дубович

ЭКОЛОГИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ – ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ И РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В ПОГРАНИЧНЫХ РЕГИОНАХ УКРАИНЫ И СОПРЕДЕЛЬНЫХ ГОСУДАРСТВ

Обоснована актуальность трансграничного сотрудничества как важного средства в евроинтеграционном процессе и децентрализации власти и основного механизма практического внедрения европейских стандартов; важного инструмента развития регионов, городов и территориальных общин, прежде всего тех, которые граничат с соседними странами или имеют устоявшиеся отношения с территориальными партнерами в других странах; инструмента, призванного содействовать развитию и расширению межгосударственного сотрудничества, и включающий в себя ряд поставленных целей, направленных на реализацию экологизации экономики и концепции устойчивого развития. Обращено внимание на современные эколого-экономические проблемы трансграничного сотрудничества Украины

и сопредельных стран. Выделены наиболее острые эколого-экономические проблемы в приграничных областях Украины и сопредельных стран.

Проанализированы теоретико-методологические и практические основы, направленные на реализацию экологизации экономики и устойчивого развития в приграничных регионах Украины и сопредельных стран. Рассмотрены важность и актуальность построения эффективного трансграничного эколого-экономического сотрудничества в Украине. Акцентировано внимание на том, что в ближайшем будущем на прилегающих к границе территориях Украины и сопредельных государств опасные тенденции в сфере деградации экологической системы будут углубляться.

Учтен тот факт, что ЕС ставит жесткие эколого-экономические требования к государствам, которые хотят вступить в его состав, поэтому Украина должна применять такие формы трансграничного сотрудничества со странами ЕС, которые помогли бы ей приводить собственную эколого-экономическую систему в соответствие с европейскими стандартами и способствовали будущему вхождению Украины в полноправные члены ЕС.

Обращено внимание на то, что переход к устойчивому развитию в приграничных регионах Украины и соседних стран невозможен без экологизации экономики и экологизации образования с целью подготовки специалистов для устойчивого развития.

Освещена мысль о том, что эффективное трансграничное эколого-экономическое сотрудничество дает возможность решить немало существующих эколого-экономических межгосударственных проблем, создает атмосферу взаимного доверия и уважения между соседними государствами, обеспечивает активное образовательно-научное международное эколого-экономическое сотрудничество, а также способствует повышению экологического воспитания населения и реализацию экологизации экономики и устойчивого развития в приграничных регионах Украины и сопредельных государств.

Ключевые слова: экологизация экономики, трансграничная экологизация экономики, приграничные территории, трансграничное сотрудничество, устойчивое развитие, европейская интеграция

I. Dubovych

GREENING OF THE ECONOMY AS A FOUNDATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONCEPT FORMULATION AND IMPLEMENTATION WITHIN THE BORDER OF UKRAINE AND NEIGHBORING COUNTRIES REGIONS

The actuality of transborder cooperation grounded as: an important tool in the process of European integration, power decentralization and the main mechanism for the practical implementation of European standards; important tool for the of regions, cities

and local communities development, especially those bordering with neighboring countries or those which established relationships with local partners in other countries; a tool designed to promote the development and expansion of international cooperation, and which includes a series of goals aimed at implementing greening the economy and sustainable development concept. The article explores current environmental and economic problems of trans-border cooperation between Ukraine and neighboring countries. The most urgent environmental and economic problems in the border regions of Ukraine and neighboring countries have been distinguished.

It analyses theoretical, methodological and practical foundations for greening of environmental and sustainable development in the border regions of Ukraine and neighboring countries. The article emphasizes the importance and urgency of effective transborder cooperation based on ecological economics principles in Ukraine. It emphasizes that in the near future on the adjacent border areas of Ukraine and neighboring states dangerous trends in degradation of ecosystems will be intensified.

The fact that the EU sets stringent ecological and economic requirements for countries wishing to join it is taken into account. Therefore Ukraine should use

such forms of cross-border cooperation with the EU that would help her to lead their own environmental and economic system in line with European standards and facilitate future entry of Ukraine into full membership of the EU.

It also stresses that transition to sustainable development in the border regions of Ukraine and neighboring countries is impossible without greening of economy and education aimed at training of experts for sustainable development.

The idea is expressed that effective cross-border environmental and economic cooperation provides an opportunity to solve many existing international environmental and economic problems, creates an atmosphere of mutual trust and respect between neighbors, provides opportunities for active educational and scientific international environmental and economic cooperation, and promotes environmental education of population and implementation of greening the economy and sustainable development conception in the border regions of Ukraine and neighboring states.

Key words: greening of economy, transborder greening of economy, transborder area, transborder cooperation, sustainable development, European integration